

Tautas amatniecības un daiļamatniecības izstādes, 1918–1940

Latvijā amatniecības izstrādājumu izrādīšana atsevišķās izstādēs ir samērā nesena prakse, bet radījusi paliekošus iespaidus. Mūsdienās Dziesmu un Deju svētku laikā Latvijas amatniecības parāde tautas lietišķās mākslas darinājumu izstādē kļuvusi par neatņemamu svētku sastāvdaļu, dominējot tehniski perfektai un gleznainai tekstilmākslai, nostrādātām rotām, klūgu un saknīšu pinumiem, keramikai, kokapstrādes un ādas darinājumiem, kā arī metāla kalumiem.¹ Raksta mērķis ir ieskicēt, kā līdz ar Latvijas nodibināšanu attīstījusies tautas amatniecības prasmju izpēte, izstādīšana un jaunradīšana.

Tautas jeb zemnieku mākslas atdzimšana 19. gadsimta beigās un 20. gadsimta sākumā

19. gadsimta beigās Latvijā vērojama pastiprināta interese par tautas jeb zemnieku mākslu.² Augusts Bīlenšteins (1826–1907) viens no pirmajiem iedzīljinājās latviešu zemnieku dzīvesveidā, latviešu tautas celtniecībā un arī amatniecībā. Pavērsiens latviešu tautas mākslas pārvērtēšanā notika 1896. gadā, kad X Viskrievijas Arheoloģiskā kongresa laikā Rīgas Latviešu biedrība (nodibināta jau 1868. g.) sarīkoja Latviešu etnogrāfisko izstādi. Pirmo reizi vispusīgi tika apskatīta latviešu tautas garīgā un materiālā kultūra. Izstāde rosināja sabiedrību novērtēt un no jauna „ieraudzīt” daudzveidīgo latviešu kultūras mantojumu, to saudzēt un saglabāt. Pašiem latviešiem izstāde mudināja saskatīt savas tautas mākslu, kas tajā laikā bija ieguvusi „laucinieckuma” apzīmējumu un pat vēsu noliegumu.³ Izstāde veicināja etnogrāfisko

mantu vākšanu Rīgas Latviešu biedrības Latviešu jeb Etnogrāfiskajam muzejam (mūsdienās – Latvijas Nacionālais vēstures muzejs).

Eiropā interese par vietējo tautas mākslu gāja kopsolī ar Mākslas un Amatu kustību 19. gadsimta beigās. Kustība aizsākās Lielbritānijā, kad amatniecības mākslinieciskā vērtība nostājās līdzās klasiskam mākslas darbam.⁴ Šie procesi bija pretreakcija straujajam rūpniecisko izstrādājumu pieaugumam. Tas mudināja novērtēt rēķināto tautas mākslu jeb „mājas mākslu”,⁵ izzūdošo zemnieku kultūru un katra reģiona tautu identitāti.⁶ Roku darbam, salīdzinot ar firmu radītajiem „bežpersoniskajiem” izstrādājumiem, piedēvēja simboliski garīgas dimensijas.

19. gadsimta beigās un 20. gadsimta sākumā latviešu tautas amatniecībai un mākslai ar publikāciju palīdzību uzmanību pievērsa galvenokārt Štiglica skolā studējušie latviešu mākslinieki. Viens no spilgtākajiem Mākslas un Amatu kustības idejas pārstāvjiem bija latviešu grafiķis Rihards Zariņš (1869–1939), kas 1895. gadā absolvēja barona Štiglica Celtrālo tehniskās zīmēšanas skolu Pēterburgā. Jau studiju laikā viņš vāca latviešu etnogrāfiskos materiālus (pašas lietas un to zīmējumus), jo saskatīja tajos potenciālu jaunām latviskām dizaina formām. Pēc Latvijas valsts nodibināšanas Zariņam radās iespēja Valstspapīru spiestuvē izdot krāšņu latviešu tautas mākslas piemēru albumu. Tajā redzama tautas celtniecība, mēbeles, trauki, austie audumi, tautas tērpi u.tml. Viņš apgalvoja, ka

**„Rokas darbam vienmēr ir mākslas vērtība”,⁷
un bija pārliecināts, ka jaunajai latviešu
mākslai „jāaug no vecās saknes”**

jeb no kompozīcijā un kolorītā izkoptās tautas mākslas.⁸ Savas domas par latviešu tautas mākslu un amatniecības attīstību no 1904. līdz 1905. gadam Zariņš darīja zināmas žurnāla „Austrums” rubrikā „Mahksla un amats”.⁹

**Latvijas valsts nodibināšana
1918. gadā – stimuls latviešu
tautas amatniecības un mākslas
izpētei, iedvesmai un jaunradei**

Pēc Latvijas valsts nodibināšanas 1918. gadā latviešiem bija iespēja rakstīt savas tautas vēsturi, apjaust sev raksturīgo kultūru, kur lielu lomu ieguva tautas amatniecība un māksla. To pētīja, iekļāva apmācību sistēmā, ar izstādēm tautas mākslu aktualizēja Latvijas un starptautiskā sabiedrībā. Izstādēs valdīja vēlme saprast, kas ir „latvisks”, kāda ir „latviskā gaume”. Piemēram, 1922. gadā latviešu mākslinieki sarīkoja izstādi „Latviešu lietišķā māksla”, kur interesenti varēja iepazīties ar viņuprāt „latviskā gaumē”¹⁰ veidotu dzīvokļu iekārtu, keramiku, grafiku, audumiem, grāmatu sējumiem, pinumiem, rotaļlietām, koka, stikla, metāla, papīra un citu materiālu izstrādājumiem.

Aizsākās Latvijas kultūras mantojuma – arī tautas amatniecības un mākslas kā tā sastāvdaļas – sistemātiska izpēte, ar to nodarbojās 1923. gadā izveidotā Pieminekļu valde (turpmāk – PV). No 1924. līdz 1944. gadam PV organizēja ekspedīcijas pa Latviju ar mērķi apzināt arheoloģisko, vēstures, arhitektūras, mākslas un etnogrāfijas mantojumu. Dalībnieki bija arhitekti, vēsturnieki, arī arhitektūras un Mākslas akadēmijas studenti. Jāuzsver, ka 20. gadsimta

20. gadu sākumā tautas mākslas priekšmetus visā Eiropā vāca vēstures un dizaina muzeju kolekcijām, pētnieki un mākslinieki veidoja privātkolekcijas, izstādīja un radīja jaunas ierosmes mākslas un dizaina formām. PV iegūtos priekšmetus periodiski izstādīja, piemēram, 1935. gadā PV ieguvumu izstāde bija skatāma Rīgas pilī.¹¹ PV darbs vainagojās ar Brīvdabas muzeja atklāšanu 1932. gada maijā, kur ikviens varēja patstāvīgajā ekspozīcijā apskatīties tautas celtniecību, interjeru, dažādus amatnieciskus izstrādājumus jeb lieciniekus amata prasmēm vismaz kopš 18. gadsimta. Brīvdabas muzejs (mūsdienās – Latvijas Etnogrāfiskais brīvdabas muzejs) kopš tā atklāšanas brīža līdz mūsdienām ir ieguvis unikālus tautas celtniecības piemērus, tajā uzkrāti vairāki tūkstoši priekšmetu, kuri apmeklētājiem ļauj nojaust par tautas mākslu, amatniecību un gaumi. Būtībā tas ir ne tikai muzejs, bet arī liela brīvdabas izstāde!

Eduards Paegle – pirmo latviešu tautas mākslas izstāžu veidotājs. Eduards Paegle (1876–1960) par saviem personīgajiem līdzekļiem sarīkoja latviešu lietišķās mākslas izstādes 1924., 1925. un 1931. gadā.¹² Pirmā izstāde sarīkota 1924. gadā no 6. līdz 27. aprīlim Valsts mākslas muzejā Rīgas pilī (1. att). Apmeklētāji varēja gūt priekšstatu par austajiem audumiem un izšuvumiem, māla, koka un metāla darbiem, izstrādājumu tehniskajiem zīmējumiem un teorētisko literatūru par latviešu mājas mākslu jeb amatniecību.¹³ Dalībnieki pārstāvēja dažādus amatniecības un rokdarbu kursus (Paegļa, Latvijas sieviešu nacionālā līga, H. Ozoliņa, P. Tikl, darbnīcas (Izglītības ministrijas rokdarbu darbnīca, Eļinas Ubānes un Konrāda Ubāna darbnīca), salonus (Jana Rozentāla), Jelgavas skolotāju institūtu, Kaučmindes mājturības semināru un privātpersonas.¹⁴ 1925. gadā tajās pašās telpās Paegle sarīkoja līdzīga rakstura

RADĪTPRIEKŠ

2. Latviešu lietišķās mākslas izstādi.¹⁵ Trešajā izstādē 1931. gadā apmeklētājus sevišķi interesēja krāsošana ar augiem, segu aušana vienkāršā rāmī – Paegle bija viens no pirmajiem, kas piedāvāja apgūt šādas prasmes.¹⁶

1928. gadā Paegli deva iespēju apmeklētājiem iepazīties ar savu privātkolekciju jeb „Latvijas Saules muzeju” Rīgā, Parka ielā 6.¹⁷ Privātkolekcija sastāvēja no baltu, igauņu, baltkrievu, krievu, poļu, mordviņu, čuvašu un citu tautu etnogrāfiskiem priekšmetiem, lielāko daļu veidoja tekstilijas. 1930. gadā Paegli muzeju ar visu kolekciju atdeva Izglītības ministrijai, lai tā tiktu izmantota mācību nolūkiem.¹⁸

Lietišķās mākslas izstādes Latvijas Mākslas akadēmijā. 1919. gadā nodibināja Latvijas Mākslas akadēmiju. 1924. gadā Akadēmijā izveidoja keramikas darbnīcu, un par tās vadītāju iecēla Rūdolfu Pelši (1880–1942). Keramikas darbnīcā mācīja strādāt ar mālu, fajansu, akmeņmasu, porcelānu, kā arī lielu uzmanību pievērsa latviešu tautas podniecībai un vietējo mālu studijām. Pelše apceļoja Latvijas novadus, pētot tautas keramiku, novadiem raksturīgo, iepazīna vietējos mālus un to īpašības. Pelšes darbnīcā tapušie darbi bija radīti „laikmetīgi nacionālā virzienā”.¹⁹ Tieši Pelše konstatēja, ka Latgalē „vērojama liela formu dažādība un īpatnība. Līdzās vietējā rakstura formām bieži sastopamas formas ar stingra klasicisma, izteismīga baroka, pat spāņu un austrumnieku formu ieskaņām.”²⁰ Pelšes meistarklasi absolvēja un, iespējams, tieši no Pelšes mīlestību uz tautas mākslu pārņēma Arvids Dzērvītis (1897–1942).²¹ Jau studiju laikā keramikas un lietišķās tēlniecības studenti piedalījās vietējās un starptautiskās izstādēs. Katru gadu keramikas meistarklases audzēkņi piedalījās Latvijas Mākslas akadēmijas studentu

darbu izstādēs, kuras tika plaši apmeklētas un par kurām rakstīja vietējā prese. Šīs izstādes veidoja vietējās sabiedrības gaumi par laikmetīgi nacionālu keramiku, kur liela nozīme bija tautas keramikas izejmateriāliem, formām un dekoram.

Izstāžu prakse Rīgas Valsts (mākslas amatniecības) daiļamatniecības skolā.

1919. gadā Latvijā nodibinātās un Izglītības ministrijai pakļautās rokdarbu darbnīcas, kurās pasniedza latviešu amatniecības tradīcijās balstītus rokdarbus, kalpoja par pamatu profesionālās amatniecības skolas izveidē, kur liels nopelns Arvidam Dzērvītim. Skolā mācīja latviešu ornamentus, tautas tērpu vēsturi, mākslas vēsturi, metāla plastiku, kalšanu, ādas apstrādi, keramiku un aušanu. Dzērvītis dedzīgi popularizēja latviešu tautas mākslu presē un apmācību sistēmā 20. gadsimta 30. gados, kļūstot par autoritāti tautas mākslas un rokdarbu apmācības jautājumos.²² Drīzumā Dzērvīša vadībā izveidoja profesionālus Mākslas amatniecības kursus, kas 1933. gadā tika pārveidoti par Rīgas Valsts mākslas amatniecības skolu. Skolai bija savs muzejs, ko veidoja Dzērvīša savāktie latviešu un cittautu mākslas amatniecības piemēri, kuri tika rādīti mācību procesa laikā,²³ jo Dzērvītis bija pārliecināts, ka seno piemēru studēšana ir būtisks priekšnoteikums latviskas mākslas amatniecības radīšanai.²⁴ Skolā sagatavoja mākslas amatniekus un rokdarbu skolotājus. Jomas, kuras varēja apgūt: aušana, sieviešu rokdarbi un vēlāk arī veļas šūšana, grāmatu siešana, galdniecība, metāla kalšana un no 1934. gada – keramika. Jau 1936. gada nogalē skolu pārdēvēja par Rīgas Valsts daiļamatniecības skolu, kurā tapušie darbi guva ievēribu 1. Latvijas daiļamatniecības izstādē un starptautiskajā izstādē Parīzē, kā arī 1938. gadā – Berlīnē. Skolā mācību gada noslēgumā rīkoja audzēkņu darbu izstādes, par kurām bija

liela sabiedrības un preses interese (2. att).²⁵ Izstādēs atzinīgi novērtēta amatnieciskā veiklība, bet svārstīgs līmenis māksliniecisku formu meklējumos.²⁶ Dzērvītis norādījis, ka skolas izstādēs „Visi darbi veikti senos latviskos darba veidos, lietāts vienīgi mūsu augstvērtīgais aizvēstures un vēsturisko laiku rotājums.”²⁷

1. Latvijas daiļamatniecības izstāde.

1937. gadā Amatu un Kongresa namā Rīgā jaunizveidotā Amatniecības kamera no 6. februāra līdz 14. martam sarīkoja 1. Latvijas daiļamatniecības izstādi (3. att). Jau 1914. gadā latviešu mākslas veicināšanas biedrība bija nolēmusi sarīkot t.s. Lietājamās mākslas izstādi, bet, sākoties 1. Pasaules karam, šī iecere palika nerealizēta. Izstādes telpu izbūvi vadīja arhitekts Sergejs Antonovs (1884–1956) un mākslinieks Eduards Vītols (1877–1954).²⁸ Gadu iepriekš tika sarīkots konkurss par izstādes plakāta izstrādi, tajā pirmo godalgu (500 latu prēmiju) ieguva mākslinieka Viļa Krūmiņa (1891–1959) plakāts ar devīzi „Cel amatu zvaigžņu augstumos”.²⁹ Savukārt attēliem bagāto prospektu darināja Niklāvs Strunke (1894–1966), bet izstādes vēstījumu radīja izstādes komisijas priekšsēdētājs Rūdolfs Pelše. Izstādi papildināja katalogs ar darbu uzskaiti, kvalitatīviem fotoattēliem un profesionāļu rakstiem. Rūdolfs Pelše katalogā uzsvēra, ka izstādes mērķis ir parādīt jaunu ceļu, kur sadarbojas amatnieks, rūpnieks, mākslinieks, arhitekts un pasūtītājs. „Soļojot līdzī laikmetam un nezaudējot sakarus ar senām mākslas tradīcijām, amatnieks, mākslinieka personības atbalstīts, radījis pavisam jaunas, mākslinieciski kvalificējamās un laikmeta praktiskajām vajadzībām piemērotas vērtības, kas spēj modināt sabiedrībā interesi, paplašināt amata produkciju un amatniekam dot vēl lielāku saimniecisku drošību”.³⁰ 1937. gadā sarīkotā izstāde bija „lielākā un ievērojamākā”

lietišķās mākslas izstāde, kāda Latvijā līdz tam sarīkota, ceļot godā amatniekus, daiļamatniekus, mākslinieka-amatnieka darba rezultātus un rūpnieciskos izstrādājumus.³¹ Mākslinieks Uga Skulme (1895–1963) pat apgalvojis, ka izstāde „sarīkota tādā spožumā un plašumā, kā vēl neviena mākslas izstāde Rīgā.”³² Interese par izstādi bijusi tik liela, ka bija nolemts to pat pagarināt par vienu nedēļu – līdz 1937. gada 14. martam.³³

Latvijas amatniecības nozarē izstāde vērtēta kā amatniecības atdzimšana ar uzsvāru uz turpmāko tehnisko un māksliniecisko pilnveidi.³⁴ Uzsvērts, ka ar šo izstādi „noslēdzās viens laikmets, un tagad jānāk kaut kam jaunam. To grib visi, uz to visi gaida.”³⁵ Izstādē blakus laikmetīgajiem izstrādājumiem un fabrikas ražojumiem bija eksponēti etnogrāfiski priekšmeti, norādot uz amatniecisko prasmju – tradīciju – pārmantojamību un attīstību. Ekspozīti bija sagrupēti četrās sadaļās: 1) latviešu aizvēsturiskā un vēsturiskā tautas māksla; 2) Latvijā tapušie vēsturiskajos mākslas stilos balstīti izstrādājumi; 3) laikmetīgie mājamatniecības un nelielu darbnīcu darinājumi; 4) laikmetīgā pilsētas daiļamatniecība, mākslas rūpniecība, mākslinieka un amatnieka kopdarbs.³⁶

Pēc vērienīgās izstādes apskates mākslinieks un mākslas kritiķis Jūlijs Madernieks (1870–1955) jūsmoja par „latvisko” jeb „nacionālo” garu, kas var stāties līdzās ārzemju amatniecībai un dizainam. Cildināti dzīvoķļa iekārtas ansambļi, par izcilākajiem nosaucot Anša Čiruļa (1883–1942) mēbeļu komplektus. Novērtēti sudraba izstrādājumi, Līzes Dzeguzes (1908–1992) kokā grieztie figurālie tēli, kā arī Otilijas Kažas (1892–1958) smalkie pinumi.³⁷ Izstādē bija skatāmi zeltkaļu, sudrabkaļu u.c. metāla darbi. Ādas apstrādes tradīcijas Latvijā

RADĪTPRIEKŠ

apliecināja viena no vecākajām Rīgas firmām *Chr. Haffelbergs*. Vairāki meistari izstādīja ādā veidotus cimdus, rokassomas un grāmatu vākus.³⁸ Samērā daudz pārstāvēta keramika no Latgales, Tukuma, Cēsīm, Rucavas, Smiltenes, Valmieras u.c. Turpat bija redzami Latvijas Mākslas akadēmijas Rūdolfa Pelšes vadītās keramikas nodaļas audzēkņu darbi, kas izcēlās ar jaunu materiālu pielietojumu. Keramikas standu papildināja Kurzņecova keramikas – fajansa un porcelāna – izstrādājumi, to apgleznošanā piedalījās profesionāli mākslinieki. Erika Valtere (1897–1973) augstu vērtēja šos porcelāna glezniecības piemērus un apgalvoja, ka tie pārstāv Latvijas „modernās daiļamatniecības stiprāko pusi”³⁹, jo mākslinieka un amatnieka sadarbība bijusi veiksmīga. Tāpat izstādē varēja redzēt augstvērtīgus Ilģuciema stikla fabrikas kristāla traukus, jo fabrikas pārstāvji darbā iesaistīja māksliniekus.

Jāakcentē, ka pirmajā daiļamatniecības izstādē īpaša loma bija piešķirta grāmatu mākslai, izstādīti Valstspapīru spiestuvē tapušie izdevumi, „Zelta ābeles” paspārnē tapušās mākslinieciski augstvērtīgās ilustrācijas u.tml.⁴⁰ Senās auduma darināšanas prasmes Latvijā apliecināja bagātīgi pārstāvētie austie audumi, sevišķu ievēribu izpelnījās Latgales audējas. Mēbeļu dizainā bija vērojama dažādu mākslas stilu ietekme.

Izstāde rosināja saskatīt arī nākotnē risināmās problēmas, tajā skaitā – teorētiskās. Mākslas kritiķis Jānis Siliņš uzsvēra, ka jātiecas definēt, kas ir „latviski īpatnējā lietišķā māksla” un „latvisks daiļamats”.⁴¹ Izstāde mudināja skaidrāk iedziļināties, kas ir „latviski izjusta forma” un kā to pielietot ikdienas dzīvē, kopdarbojoties māksliniekam un amatniekam. Siliņš norādīja, ka lielākā daļa no amatniekiem izvēlējušies atdarināt etnogrāfiskus paraugus jeb „gājuši

etnogrāfiska tradicionālisma ceļus”, kas būtībā „nav mākslinieciska jaunradīšana”.⁴²

Izstādes „Kā veidojas latviešu māja”.

1936. un 1939. gadā Latvju Sieviešu nacionālā līga kopā ar mākslinieku Niklāvu Strunki sarīkoja divas izstādes Vīrsnieku namā ar nosaukumu „Kā veidojas latviešu māja”.⁴³ Izstāžu mērķis bija „popularizēt lietišķo mākslu un rādīt, kā gaumīgi var iekārtot dzīvokli īpatnējā tautiskā stilā”⁴⁴ jeb parādīt „latvisku interjeru”. Apvienota Latvijas pirmsindustriālā tautas māksla ar laikmetīgām, par „latviskām” dēvētām istabas iekārtām: mēbelēm, tekstilijām, traukiem u.tml. Savus darbus izstādīja mākslinieki, mākslas amatnieki un amatnieki, demonstrējot pēc 1. Pasaules kara paveikto lietišķās mākslas jomā.⁴⁵ Rīkotāji tiekušies parādīt arī Latvijas novadu interjerus, piemēram, Latgales istabu ar Latgalei raksturīgām segām un Latgales pūra lādēm jeb skreinēm. 20. gadsimta 30. gadu vidū visā Latvijā norisinājās jaunu sabiedrisko un privāto ēku celtniecība, kuru interjeru bija nepieciešamība iekārtot, bieži vien t.s. „latviskajā” stilā.⁴⁶

Latvju Sieviešu nacionālajai līgai bija sava aušanas skola un veikals. Šis veikals Rīgā, Brīvības ielā 24, tika dēvēts par mākslas salonu jeb izstādi un to labprāt apmeklēja arī ārzemnieki.

Latviešu amatniecības un daiļamatniecības izstādes ārpus Latvijas, 1918–1940

Parīzes Vispasaules izstāde. 1925. No Baltijas valstīm Latvija bija vienīgā, kas ar mākslas un amatniecības darbiem piedalījās šajā izstādē. Latvijas amatniecību pārstāvēja metāla rotas, koka darbi, tekstilijas, grāmatu un teātra māksla. Etnogrāfiskajās tekstilijās balstītos darbus pārstāvēja Latviešu sievietes

nacionālā līga.⁴⁷ Marta Eše (1890-1974), līgas pārstāve, pēc izstādes darbojās, lai modernizētu Latvijas lietišķās mākslas stilu un pievērstu uzmanību laikmetīgajām tekstilijām.⁴⁸ Izstādē augstu novērtēja žurnālu „Latvijas Saule” un Valstspapīru spiestuves izdos „Latvju rakstus”.

Pasaules izstāde Briselē. 1935. Izstādē „Izcila vieta ierādīta arī glezniecībai un pārējām mākslas nozarēm.”⁴⁹ Latvijas paviljonu iekārtoja Eduards Pika (1895–1960), Latvijas Amatniecības kameras Rīgas daiļkrāsotāju skolas direktors. Izstādīti vairāki amatniecības izstrādājumi no lina, kokiem un dzintara, Sieviešu nacionālās līgas audumi, Rīgas Valsts mākslas amatniecības skolas darinājumi, kuri ieguva augstus novērtējumus: *Grand Prix* par audumiem un izšuvumiem, par to, kā izkārtoti priekšmeti. Skola pēc izstādes saņēma vairākus ārzemju firmu sadarbības aicinājumus,⁵⁰ kas apliecināja tās augsto līmeni un ekonomisko ieguldījumu valsts saimniecībā. Mākslinieka Jana Tidemana (1897–1964) sievas Elviras Tidemanes (1902–1980) izstādes laikā valkātais Bārtas tautas tērps Briseles Vispasaules izstādē sarīkotajā konkursā ieguva pirmo godalgu.⁵¹ Beļģijas karalis, redzot Latvijā tapušo amatniecību, sajūsmā apgalvojis, ka no Latvijas paviljona „dvešot dzintara stari pretī, tā esot zeme un tauta, kas vēl neesot samākslota.”⁵²

Parīzes Vispasaules izstāde. 1937. Aptuveni 80 hektāru platībā Parīzē abpus Sēnas krastiem pie Konkordijas laukuma un līdz Grenellas tiltam no 1937. gada 25. maija līdz 25. novembrim bija sarīkota izcila pasaules mākslas un tehnikas izstāde. Baltijas valstis bija apvienojušās vienā paviljonā, bet katrai valstij bija sava zāle. „Latviešu istaba iekārtota ar labu gaumi. Sevišķi skaisti ir daiļamatniecības izstādes eksponāti. (..) Nacionālās mēbeles pārsteidz ar eleganto formu.”⁵³ Latvijas

paviljonā daudz izstādīti austie audumi un tie „pievelk skatītājus ar patīkamajiem musturiem un spilgtu, tomēr ar gaumi savirnēto, labo krāsu kompozīciju.”⁵⁴ Daudzi uz Parīzi aizvestie darbi bija apskatāmi 1. Daiļamatniecības izstādē Rīgā.⁵⁵

Pirmā Starptautiskā amatniecības izstāde. 1938.

No 1938. gada 28. maija līdz 10. jūlijam Berlīnē norisinājās Pirmā Starptautiskā amatniecībai veltītā izstāde.⁵⁶ Uzsvērts, ka izstādē reprezentēti katrai valstij raksturīgākie izstrādājumi – laikmetīgi nacionāli izstrādājumi, kas balstīti etnogrāfiskajā materiālā.⁵⁷ Izstādē pārstāvēti izcilākie katras valsts roku darba piemēri, kvalitatīvākie katras valsts kultūras apliecinātāji.⁵⁸ Līdz tam amatniecības izstrādājumi bija iekļauti dažādās tirdzniecības un rūpniecības izstādēs. Izstādē pārstāvēti vairāku vēsturisko posmu amatniecības piemēri, lai skatītāji izprastu amatniecības senās saknes, iekārtotas darbnīcas ar paraugdemonstrējumiem. Latvijas stendā tika demonstrēta auduma aušana stellēs.

Izstādē piedalījās aptuveni 40 valstis, kas savu veikumu bija izkārtājušas 70000 kvadrātmetru plašā teritorijā ierīkotos paviljonos. Goda zālē katra no dalībvalstīm bija izstādījusi raksturīgāko amatniecības izstrādājumu. Latvija – tumši dedzinātu māla vāzi. Atzinību izpelnījās arī audējas. Kopumā Latviju pārstāvēja austie un izšūtie audumi – etnogrāfisko piemēru atdarinājumi un laikmetīgie risinājumi –, keramika, porcelāna izstrādājumi, mēbeles, metāla kalumi un rotas, grāmatu siešanas paraugi. Īpaši izcelts Nīcas vainags, ņieburs, Lielvārdes brunči, Zemgales greznais kreklis. Latvijas amatniecības piemēri novērtēti ar divām goda balvām, 20 medaļām un vairākiem diplomiem.⁵⁹

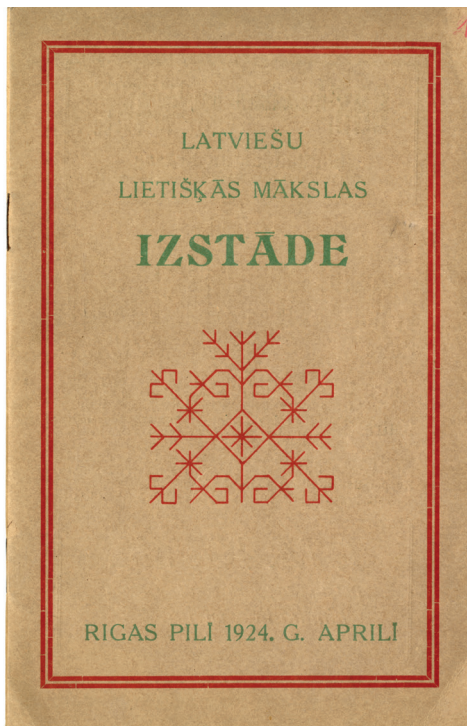
Lietišķās mākslas izstāde Briselē.

1938./1939. 1938. gada beigās Briselē atklāja Beļģijas Dekoratīvās mākslas muzeju (4. att).

RADĪTPRIEKŠ

Tam par godu bija sarīkota 15 valstu lietišķās mākslas izstāde. Latviju pārstāvēja Rīgas Valsts mākslas amatniecības skolas darinājumi, Latvijas Sieviešu nacionālās ligas austie audumi, Kuzņecova fabrikas trauki, arī atsevišķi mākslinieki, piemēram, Eriks Valteres grāmatu iesējumi.⁶⁰ Amatniecības skola šai izstādei noauda audumus pēc Piebalgas etnogrāfiskajiem paraugiem, kā arī izveidoja māla traukus pēc Latgales etnogrāfiskajiem paraugiem.⁶¹

Noslēgumā vēlētos citēt 1939. gada rakstā pausto atziņu, ka „Tāpat kā tautas dziesmas vai kāda komponista darba atskaņojumam nav vērtības, ja šajā atskaņojumā nav jaunradīšanas momenta, tā arī nav vērtības lietišķās mākslas ražojumam, ja tas atdarināts pēc muzeja parauga, bet ja tam trūkst paša darinātāja personības un mūsu laikmeta zīmoga.”⁶² Senajā tautas mākslā un amatniecībā balstītas prasmes, kaut kā jauna atklāšana un mūsdienu nepieciešamībām radīta funkcionāla lieta veido mūsdienu tautas lietišķās mākslas pamatus.

1. att. Latviešu lietišķās mākslas izstādes katalogs. Rīga, 1924.

2. att. Rīgas Valsts mākslas amatniecības skola. Darbi I. Katalogs. Rīga, 1935.

3. att. 1. Latvijas daiļamatniecības izstādes katalogs. Rīga, 1937

4. att. Latvju audējas demonstrē latvisko audumu aušanu starptautiskā izstādē Berlīnē 1938. gadā. *Mūsu Mājas Viesis*. Nr. 19. 1939. gads

RADĪTPRIEKŠ

Literatūras saraksts

- ¹ Priberga, D. Mantojuma spēks pārmaiņu laikos. Grām.: *Meistari. Latviešu tautas lietišķā māksla 20.–21. gadsimta mijā*. Sast. Dagmāra Priberga. Rīga: Valsts aģentūra „Tautas mākslas centrs”, 2003, 14. lpp.
- ² Valtere, E. Mūsu daiļamatniecības dažādās problēmas. *Daugava*, Nr. 10, 1936, 922. lpp.
- ³ Zariņš, R. Mākslas un amats. *Austrums*, Nr. 1, 1904, 66. lpp.
- ⁴ Schoeser, M. *World Textiles. A Concise History*. London: Thames & Hudson, 2003, p. 194.
- ⁵ Zariņš, R. Mākslas un amats. *Austrums*, Nr. 1, 1904, 66. lpp.
- ⁶ Göttisch, S. *Regionale Identität – Anmerkungen uz einem volkskundlichen Forschungskonzept. Lebendige Textilkultur in den Ostseeländern*. Lübeck: Schneider Verlag Hohengehren GmbH, 1994, Seite 29.
- ⁷ Zariņš, R. Mākslas un amats. *Austrums*, Nr. 2, 1904, 150. lpp.
- ⁸ Zariņš, R. Latviešu mājrūpniecība otrā Viskrievijas mājrūpniecības izstādē Pēterburgā. *Dzimtenes Vēstnesis*, Nr. 127, 1913, 1. lpp.
- ⁹ Zariņš, R. Mākslas un amats. *Austrums*, Nr. 1, 1904, 67. lpp.
- ¹⁰ *Latviešu lietišķās mākslas izstāde*. Izstādes noteikumi. Rīga: Dzintars, 1922.
- ¹¹ Šņore, R. Pieminekļu valdes 1935. g. ieguvumu izstāde pilī. *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, Nr. 2, 1. februāris, 1936, 186.–187. lpp.
- ¹² Ed. Paegles 60 gadī. *Sievietes Pasaule*, Nr. 15, 1. augusts, 1936, 16. lpp.
- ¹³ Latviešu lietišķās mākslas izstāde. *Latvijas Saule*, Nr. 11, 1. novembris, 1923, 106.–107. lpp.
- ¹⁴ *Latviešu lietišķās mākslas izstādes katalogs*. Rīga, 1924.
- ¹⁵ *II Latviešu lietišķās mākslas izstāde*. Darbu saraksts. Rīga, 1925.
- ¹⁶ Kronika. *Latvijas Saule*. Nr. 9, 1923, 82. lpp.
- ¹⁷ *Latvijas Saule*, Nr. 61/62, 1928, 671. lpp.
- ¹⁸ „Jubilejas balva” „Latvijas Saules” muzejam. *Pēdējā Briedī*, Nr. 48, 1933, 3. lpp.
- ¹⁹ Pelše, R. Mūsu keramikas sasniegumi un uzdevumi. *Raksti un Māksla*, Nr. 5, 1. janvāris, 1940, 442. lpp.
- ²⁰ Pelše, R. Mūsu keramikas sasniegumi un uzdevumi. *Raksti un Māksla*, Nr. 5, 1. janvāris, 1940, 436. lpp.
- ²¹ J.S. Rūdolfs Pelše. *Tēvija*, Nr. 17, 21. janvāris, 1942, 8. lpp.
- ²² Sturme, Brigita. *Mūs pazina kā „lietišķos”*. Rīga: Neputns, 2009, 12.lpp.
- ²³ Sturme, Brigita. *Mūs pazina kā „lietišķos”*. Rīga: Neputns, 2009, 13. lpp.
- ²⁴ Sturme, Brigita. *Mūs pazina kā „lietišķos”*. Rīga: Neputns, 2009, 15. lpp.
- ²⁵ Sturme, Brigita. *Mūs pazina kā „lietišķos”*. Rīga: Neputns, 2009, 16. lpp.
- ²⁶ J.S. Rīgas Valsts mākslas amatniecības skolas audzēkņu darbu izstāde. *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, Nr. 05-06, 1. maijs, 1936, 624. lpp.
- ²⁷ Dzērvītis, A. Mākslas amatniecības loma sabiedrības audzināšanā. *Jaunākās Ziņas*, Nr. 118, 27. maijs, 1936, 10. lpp.
- ²⁸ 1.Latvijas daiļamatniecības izstādes. *Jaunākās Ziņas*, Nr. 4, 7. janvāris, 1937, 2. lpp.
- ²⁹ Godalgoti daiļamatniecības izstādes plakāti. *Tēvijas Sargs*, Nr. 35, 28.augusts, 1936, 3. lpp.
- ³⁰ Pelše, R. *I Latvijas daiļamatniecības izstāde. 1. Latvijas daiļamatniecības izstādes katalogs*. Rīga, 1937, 9. lpp.
- ³¹ Siliņš, J. Pirmā Latvijas daiļamatniecības izstāde. *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, Nr. 3, 1937, 335. lpp.
- ³² Skulme, U. I. Latvijas daiļamatniecības izstāde. *Daugava*, Nr. 3, 1937, 282. lpp.
- ³³ Daiļamatniecības izstāde pagarināta. *Jaunākās Ziņas*, Nr. 51, 4. marts. 1937, 8. lpp.

- ³⁴ Ārends, P. I Latvijas daiļamatniecības izstāde. *Saldus Avize*, Nr. 243, 1. lpp.
- ³⁵ Valtere, E. Pirmās daiļamatniecības izstādes mācības. *Daugava*, Nr. 5, 1. maijs, 1937, 466. lpp.
- ³⁶ Pelše, R. I *Latvijas daiļamatniecības izstāde. 1. Latvijas daiļamatniecības izstādes katalogs*. Rīga, 1937, 10. lpp
- ³⁷ Madernieks, J. Latvijas I daiļamatniecības izstāde. *Jaunākās Ziņas*, Nr. 47, 27. februāris, 1937, 12. lpp.
- ³⁸ Madernieks, J. Latvijas I daiļamatniecības izstāde. *Jaunākās Ziņas*, Nr. 38, 16. februāris, 1937, 15. lpp.
- ³⁹ Valtere, E. Pirmās daiļamatniecības izstādes mācības. *Daugava*, Nr. 5, 1. maijs, 1937, 463. lpp.
- ⁴⁰ Skulme, U. I. Latvijas daiļamatniecības izstāde. *Daugava*, Nr. 3, 1. marts, 1937, 284.lpp.
- ⁴¹ Siliņš, J. Pirmā Latvijas daiļamatniecības izstāde. *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, Nr. 3, 1. marts, 1937, 335. lpp.
- ⁴² Siliņš, J. Pirmā Latvijas daiļamatniecības izstāde. *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, Nr. 3, 1. marts, 1937, 335. lpp.
- ⁴³ Rinka, R. Lietišķā māksla. *Latvijas mākslas vēsture V. 1915 – 1940*.
Sast. Eduards Kļaviņš. Rīga: Latvijas Mākslas akadēmija, 568. lpp.
- ⁴⁴ Kā veidojas latviešu māja. *Latvijas Kareivis*, Nr. 93, 1939, 5. lpp.
- ⁴⁵ Eše, M. Kā veidojas latviešu māja. *Brīvā Zeme*, Nr. 96, 1939, 17. lpp.
- ⁴⁶ Valtere, E. Mūsu daiļamatniecības dažādās problēmas. *Daugava*, Nr. 10, 1936, 921. lpp.
- ⁴⁷ *Latvija Parīzē. 1925. 1937. Izstādes katalogs*. Sast., teksta autore Velga Raudzēpa. Rīga: Latvijas Nacionālais mākslas muzejs, 2012, 13. lpp.
- ⁴⁸ *Latvija Parīzē. 1925. 1937. Izstādes katalogs*. Sast., teksta autore Velga Raudzēpa. Rīga: Latvijas Nacionālais mākslas muzejs, 2012, 19. lpp.
- ⁴⁹ Pasaules izstāde Briselē 1935. g. *Rīts*, Nr. 10, 4. septembris, 1934, 3. lpp.
- ⁵⁰ Sturme, Brigita. *Mūs pazīna kā „lietišķos”*. Rīga: Neputns, 2009, 22. lpp.
- ⁵¹ Vizbulis, Roberts. Ko es redzēju vispasaules izstādē Briselē. *Zeltene*, Nr. 19, 1. oktobris, 1935, 13. lpp.
- ⁵² Vizbulis, Roberts. Ko es redzēju vispasaules izstādē Briselē. *Zeltene*, Nr. 19, 1. oktobris, 1935. 13. lpp.
- ⁵³ Lieknis, L. Parīzes 1937. gada starptautiskā mākslas un tehnikas izstāde. *Skolu Dzīve*, Nr. 2, 1. oktobris, 1937, 18. lpp.
- ⁵⁴ N. Š. Latvijas paviljons Parīzes izstādē. *Latvijas Kareivis*, Nr. 210, 1937, 2. lpp.
- ⁵⁵ *Latvija Parīzē. 1925. 1937. Izstādes katalogs*. Sast., teksta autore Velga Raudzēpa. Rīga: Latvijas Nacionālais mākslas muzejs, 2012, 22. lpp.
- ⁵⁶ Elpers, A. Ko rāda amatniecības izstāde Berlīnē. *Jaunākās Ziņas*, Nr. 120, 30. maijs, 1938, 9. lpp.
- ⁵⁷ Bundža, A.V. Amatnieku olimpiade. *Zeltene*, Nr. 15, 1. augusts, 1938, 3. lpp.
- ⁵⁸ Bundža, A.V. Amatnieku olimpiade. *Zeltene*. Nr. 15, 1. augusts, 1938, 3. lpp.
- ⁵⁹ Bundža, A.V. Amatnieku olimpiade. *Zeltene*. Nr. 15, 1. augusts, 1938, 4. lpp.
- ⁶⁰ Latvijas nodaļa Beļģijas dekoratīvās mākslas muzejā. *Latvijas Kareivis*, Nr. 276, 4. decembris, 1938, 2. lpp.
- ⁶¹ Piebalgas raksti un Latgales trauki Briseles izstādē. *Brīvā Zeme*, Nr. 247, 29. oktobris, 1938, 3. lpp.
- ⁶² Moors, H. Atgriešanās pie tautas mākslas. *Zeltene*, Nr. 11, 1. jūnijs, 1939, 3. lpp.